

De werkvormen van muziek

Als je muziek wilt maken in de klas, kun je dat doen met **lichaamseigen instrumenten** (de stem, het lichaam), met digitale **muziekinstrumenten** (drumpads, piano, ...) of **akoestische muziekinstrumenten**:

- **Ritmische muziekinstrumenten** zoals drumstel, djembé, cajon, conga's, maracas, claves, koebel, agogo, woodblock, buistrommel, guiro, triangel, handtrom, boomwhackers, tamboerijn, ...
- **Melodische muziekinstrumenten** zoals allerlei Orff-instrumenten, snaarinstrumenten zoals gitaar en basgitaar, keyboards, ...
- **Harmonische muziekinstrumenten**: ukulele, keyboard, piano, gitaar

Doorgaans vind je bij de werkvormen van muziek ook muziek beluisteren, net zoals bij de andere domeinen koppelen we dat aan (actief) beschouwen. Teken op muziek, bewegen op muziek zijn activerende opdrachten om muziek te begrijpen.

Vocaal musiceren

Zingen

- **Plezier in zingen**

Een van de belangrijkste werkvormen om met muziek om te gaan is zingen. Je hebt alleen je stem nodig en zin om te zingen. Zingen is een van de belangrijkste en fijnste muzikale activiteiten. Door te zingen leer je muziek aanvoelen en begrijpen. Het schept daarenboven een groepsgevoel.

Bied een rijk en gevarieerd liedrepertoire aan met een afwisseling aan melodische en ritmische elementen waardoor de leerlingen kansen krijgen om muzikaliteit te ontdekken. Zeker het meerstemmig zingen is in het secundair onderwijs een fijne ervaring.

- **Techniek**

Zingen vraagt een aangepaste zangtechniek en -houding. Laat de leerlingen oefenen op ademhaling, stemplaatsing/resonantie en articulatie. Geef ook aandacht aan de houding, sta bij voorkeur recht bij het zingen.

- **Een lied aanleren**

Een lied aanleren doe je op een actieve manier. De leerkracht zingt het lied een aantal keer voor of je beluistert samen een opname. Geef de leerlingen een korte beschouwende opdracht tijdens het beluisteren.

- **Inleiding:** het aanleren van een lied begint doorgaans met een situering, **het brengen van de context. Waarover gaat het lied? Wie is de componist of uitvoerder?** In de opwarming activeer je de leerlingen door korte stemopwarmingsopdrachten te geven vanuit de belangrijkste bouwsteen. Daarom is het belangrijk om goed te weten wat het muzikale doel is (vanuit een analyse van het lied). Een korte ritmische zin, een speelse melodische opdracht, ...
- **Kern:** doorgaans start je met een **luisterfase**. De leerkracht zingt enkele keren het lied of beluistert samen met de leerlingen een opname. Op die manier krijgen de leerlingen de kans om het lied als geheel op te nemen. Bespreek de inhoud en betrek de leerlingen actief tijdens de luisterfase door een korte, concrete beschouwende opdracht te formuleren die je nadien bespreekt. In de **zingfase** zingen de leerlingen (gedeeltelijk) zelfstandig het lied terwijl de leerkracht luistert. Start samen op de juiste toonhoogte, geef eventueel met een instrument het begin aan. De leerlingen zingen geleidelijk het lied zelfstandig. Soms moet je wisselzang inschakelen, dat is afwisselend een stuk zingen. De leerkracht start met een deel van het lied, de leerlingen zingen mee zodra ze een stuk kennen. Je begint met de gemakkelijke delen aan te leren, zelf zing je dan het moeilijkere deel. Geleidelijk aan zingen de leerlingen een groter deel van het lied. Oefen extra op de moeilijkheden in het lied. Na een tijdje zingen de leerlingen het lied volledig zelfstandig. De leerkracht luistert en kan corrigeren indien nodig.
- **Slot:** als de kinderen het lied kennen, kun je er in de **verwerkfase**, allerlei muzikale opdrachten aan koppelen zoals het ritmisch of melodisch begeleiden, het verzinnen van een nieuwe strofe, ...

Spelen met de stem

Via allerlei ademhalingsoefeningen en vocale opdrachten kun je resonantie, stemplaatsing en articulatie oefenen. Dat kun je in allerlei combinaties uitvoeren. Vaak kun je dat combineren met het zingen van een lied, als start bij het zingen. Maar het spelen met de stem kun je ook als werkvorm inzetten. Hierin experimenteer je met de stem zoals beatboxing, vocale soundscapes opbouwen, grafische weergave vocaal weergeven, ...

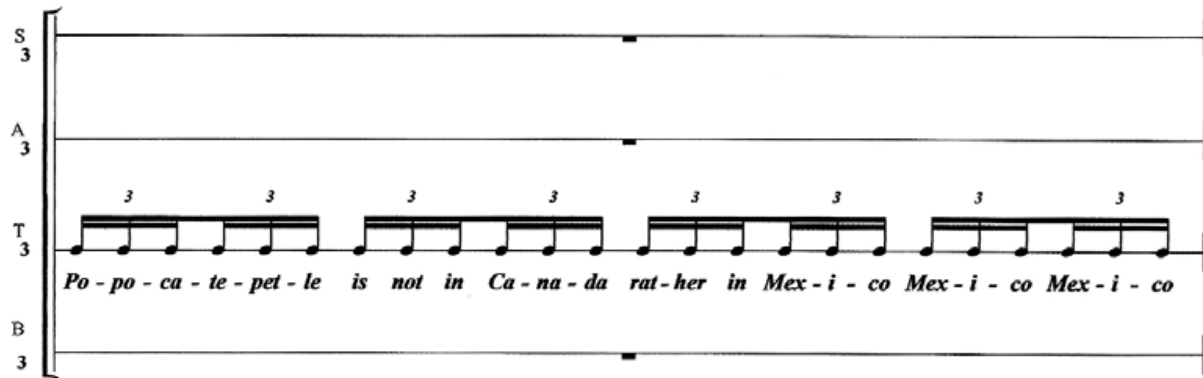
- Ademhaling: buikademhaling oefenen, adem vasthouden, ...

- Resonantie: voor- en nazeggen van allerlei klanken die nazinderen
- Stemplaatsing: een kort melodietje herhalen met verschillende klanken zoals duuduu, paapaa, ...
- Articulatie: pittigheidsoefeningen zoals *tippetappetoppe* ...
- Expressief stemgebruik: emoties vocaal uiten, klanken weergeven vanuit diverse emoties

Spreekkoren

Gesproken teksten en spreekkoren hebben ook een hoge muzikale waarde en zijn vaak laagdrempelig voor leerlingen. Ze bieden heel wat mogelijkheden tot creatieve verwerking, inoefenen van muzikale aspecten en bieden eenvoudige vormen van meerstemmigheid.

Geographical Fugue van Ernst Toch

Rappen (hiphop)

Een rap is een interessante muzikale vorm in de klas omdat het aansluit bij de muzikale interesse van leerlingen, met thema's die hen aanspreken. Je kunt leerlingen die moeilijker tot zingen komen motiveren door te rappen.

Rappen is swingend praten op muziek door gebruik te maken van rijmwoorden, ook middenin de zin (binnenrijm), alliteraties (woorden die met dezelfde letter beginnen) en assonanties (woorden die ongeveer hetzelfde klinken).

Een rap spreek je uit op het ritme van een stuk muziek. Het is dus belangrijk om een goede Rap Groove te hebben en die vooraf goed te beluisteren.

Rappen doe je in verschillende stappen. Beluister de beat en laat de leerlingen meeklappen, stappen, bewegen, beatboxen, ... Begin met een eenvoudig zinnetje van vier lettergrepen (bijvoorbeeld "kom eens hier, jij") en probeer dat op de beat te zeggen. Experimenteer met het leggen van accenten op de eerste, tweede, derde of vierde tel. Daarna voeg je meerdere lettergrepen toe en speel je met het ritme "stoppen, alsjeblieft!", herhaal stukjes van de zin, voorzie breaks (stops) tussendoor.

Start daarna met een eenvoudige ritmische en rijmende zin die de leerlingen kunnen herhalen. Pas daarna kun je variëren, een nieuw stukje aanbrengen of de leerlingen zelf een stukje laten bedenken. Speel met afwisseling tussen verschillende rappers, laat ze ook een gezamenlijk stukje bedenken.

Body percussion

Een andere lichaamseigen manier om te musiceren is werken met lichaamsslagwerk. Je kunt met verschillende lichaamsdelen muziek maken. Met de handen kun je klappen, vingerknippen, tikken, wrijven, ... op een ander lichaamsdeel. Met de voeten kun je stappen, schuiven, stampen, tikken, ... Ook met de mond kun je stemloze geluiden maken door te tikken op je wangen, door allerlei klanken te bedenken met je lippen (blaasgeluiden) en tong (klakgeluiden).

Leerlingen kunnen ook een lied begeleiden met body percussion door te klappen, stampen of te wrijven in de handen.

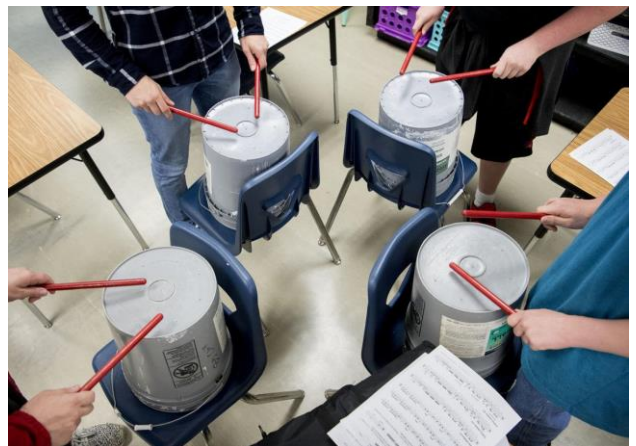
Instrumentaal musiceren

Musiceren is muziek maken en onderzoeken, niet met de bedoeling om een eigen muziekstuk te bedenken. Bij het musiceren is het belangrijk dat de leerlingen goed weten hoe ze op het instrument moeten spelen, niet alleen om het niet te beschadigen, maar ook om de klankmogelijkheden volledig tot hun recht te laten komen. Demonstreer telkens de speeltechniek per instrument dat je aanreikt. *Via soundpainting kan de dirigent aan de hand van bewegingen aangeven wie wat moet spelen en hoe dat moet gebeuren. De leerkracht leert enkele gebaren aan en de leerlingen interpreteren het gebaar muzikaal. Er zijn een aantal websites die de verschillende symbolen weergeven.*

Muziek maken met voorwerpen

Met voorwerpen kun je boeiende muziek maken. Laat de leerlingen verschillende voorwerpen onderzoeken naar hun klankwaarde. Je kunt ook met één soort materiaal werken en er een muziekstukje mee uitvoeren. De leerkracht leert stap voor stap het stuk aan.

Bucketpercussion werkt met emmers waarop je met je handen en/of met stokken ritmisch kunt werken. Aan de hand van ritmezinnen kun je een muziekstuk uitvoeren.

Klankonderzoek met akoestische instrumenten

De leerlingen onderzoeken de klankwaarde van de instrumenten en voeren een stukje uit.

Boomwackers zijn interessante instrumenten om te gebruiken. Het zijn tonaal gestemde ritme-instrumenten uit kunststof. Je kunt ermee op je hand of op een stoelleuning slaan. De toonhoogtes hebben een vaste kleur. Met de zwarte dop erop klinkt de boomwhacker een octaaf lager.

Begeleiden met instrumenten

De leerlingen kunnen een lied begeleiden door een ritmische begeleiding te voorzien met instrumenten. Dat kan door een eenvoudige ritmische of melodische ostinaat, een ritmische of melodische cel die steeds herhaald wordt. Je kunt ook een bourdonbegeleiding voorzien, gebaseerd op de twee belangrijkste tonen uit de betreffende toonladder, de tonica (I) en de dominant (V).

Werken met digitale instrumenten

Via allerlei programma's en app's kunnen leerlingen digitaal muziek maken. Door het experimenteren met diverse klanken en samples kunnen ze bijvoorbeeld een nieuwe structuur opbouwen.

Op de website www.ikcomponeer.nl van het metropoolorkest kunnen de leerlingen samples op verschillende sporen plaatsen en zo verschillende bouwstenen onderzoeken zoals samenklank, structuur, melodie en klankkleur.

Grafische partituren

Een interessante manier om muziek te verdiepen is het werken met grafische partituren. Een grafische partituur is een visuele weergave van een muziekstuk. Dat kan met symbolen, lijnen, kleuren, afbeeldingen, instrument, ... We vermelden dit afzonderlijk omdat het werken met grafische partituren een sterke visuele ondersteuning biedt en laagdrempelig is.

Je kunt een geluidsvierkant gebruiken, afzonderlijke kaarten of een diagram waarbij elk instrument een andere lijn krijgt.

Miauw waf		piep		miauw		bang!	
waf		stamp		waf		stamp	
waf		stamp		Fthglps		stamp	
piep piep piep	waf	trippel	trippel	stamp	piep	stamp	
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							
							

Het spelen van een partituur kan aansluiten bij musiceren. De leerlingen interpreteren de grafische weergave en spelen de partituur met de (aangegeven) instrumenten.

Muziek ontwerpen

Het verschil tussen musiceren (muziek maken) en ontwerpen is dat de leerlingen hier een eigen compositie maken. Het maken (ontwerpen) van een muziekstuk bestaat uit het ordenen van klanken in de tijd. Dat kan door afspraken te maken, criteria vast te leggen waarbinnen de leerlingen zich muzikaal kunnen bewegen. Het kan ook interessant zijn om een leerling de functie van dirigent te laten opnemen bij het uitvoeren van het muziekstuk.

Grafische partituur ontwerpen

Een partituur ontwerpen is een grafische weergave bedenken voor een muziekstuk. Dat kan met materiaal (blokken, allerlei objecten), symbolen (stippen en lijnen), tekeningen (van voorwerpen, weersomstandigheden) of kleuren. Een grafische partituur biedt houvast bij het uitvoeren van het

muziekstuk. Je kunt een bouwsteen centraal zetten in de partituur (bijvoorbeeld dynamiek, samenklank, ...).

Leerlingen kunnen naar aanleiding van een thema ook zelf een grafische partituur maken door op zoek te gaan naar een manier om de klanken te noteren. Daarna voeren ze de partituur uit of laten ze een andere groep de partituur interpreteren.

Componeren

Opnieuw kun je dat met de stem, het lichaam, materiaal, akoestische of digitale instrumenten uitvoeren. Enkele voorbeelden van opdrachten:

- **Stem:** een eigen liedtekst maken op een bestaande melodie, een eigen strofe bedenken bij een opgegeven refrein, ...
- **Lichaam:** een eigen body percussion-stuk maken.
- **Materiaal:** de leerlingen kunnen met gelijke (bijvoorbeeld koffiebekers) of verschillende (bijvoorbeeld kantoorbenodigdheden) een ritmisch muziekstuk ontwerpen, net zoals Stomp.
- **Akoestische instrumenten:** de leerlingen maken een compositie met instrumenten aan de hand van criteria. In sommige gevallen, bijvoorbeeld met de xylofoon, kun je bepaalde klanken eruit halen zodat het (geheel) goed samenklinkt.
- **Digitale instrumenten:** muziek digitaal bewerken, samples maken, muziek ontwerpen met muzieksoftware, door te stapelen, loops te maken, ...

Geluidsdecor of klankschap (soundscape)

Een geluidsdecor is een buitenmuzikaal gegeven (een niet-muzikaal thema) verklanken. Je kunt vertrekken van een onderwerp zoals het protest, water, de stad, ...

Eerst verzamel je allerlei geluiden, daarna selecteer je de geluiden (niet alles is bruikbaar), je verfijnt de geluiden. Daarna zet je alles in een geheel. Ten slotte kun je nog wat bijsturen.

Is het thema gebaseerd op een verhaal, dan wordt het een klankverhaal.

Improviseren

Muzikaal improviseren kan opnieuw met de aangegeven materialen. Hier ontstaat alles op het moment zelf. Dat wil niet zeggen dat er geen voorbereiding is om bepaalde elementen vooraf te oefenen. Het componeren, samenbrengen gebeurt wel op het moment zelf, zonder vooraf af te spreken.

De leerlingen maken een improvisatie soundscape: de instrumenten liggen in het midden van de klas en er mogen slechts vier leerlingen aan het werk zijn, de anderen luisteren. De leerkracht biedt een thema aan en de leerlingen maken het sfeerdecor door de instrumenten te kiezen en in te spelen op de geluiden die de andere maken.

Interessante lectuur

Bramhall, D. (1989). *Composing In The Classroom Op1 en Op2*. London: Boosey & Hawkes.

Evelein, F. (2007). *Coöperatief leren in muziek*. Baarn: HB uitgevers.

Mohr, A. (sd). Einstimmen in die Möglichkeiten des Singens. 1999: Vortrag beim XI. Kongress des Bundesverbandes deutscher Gesangspädagogen vom 9. Bis 11. April 1999.

Noordam, L. e.a. (1999). *Eigenwijs*. SMV, Born (NL).